

Ügyszám: **1127/B/1992**
Keltezés: **Budapest, 1994.06.22 12:00:00 de.**
Előadó bíró: **Lábady Tamás Dr.**
Szabó András Dr.
Közlöny információ: **36/1994. (VI. 24.) AB határozat**
Közzétéve a Magyar Közlöny 1994. évi 68. számában
AB közlöny: **III. évf. 6. szám**

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítvány tárgyában - Dr. Tersztyánszky Ödön és Dr. Zlinszky János alkotmánybírók különvéleményével, - meghozta a következő

határozatot :

1. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy nem ellentétes az Alkotmánnyal a hatóság vagy a hivatalos személy becsületének vagy jó hírnevének büntetőjogi védelme. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog által védett, alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás köre azonban a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb, mint más személyeknél.

2. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 232. §-a alkotmányellenes, ezért azt a határozat közzétételének napjával megsemmisíti.

3. A Btk. 179. és 180. §-ainak alkalmazásánál alkotmányos követelmény, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jog által alkotmányosan védett, így nem büntethető véleménynyilvánítás köre a közhatalmat gyakorló személyekkel és intézményekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb legyen, mint más személyeknél.

A hatóság vagy hivatalos személy, valamint a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas, - e minőségére tekintettel tett, - értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem büntethető; a becsület csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata pedig csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tényt állító, híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan vagy azért nem tudott annak valótlanságáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint - az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel - elvárható figyelmet vagy

körültekintést elmulasztotta.

Az Alkotmánybíróság elrendeli a Btk. 232. §-a alapján lefolytatott és jogerős határozattal lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

Az Alkotmánybíróság e határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

1. A Btk.-nak az 1993. évi XVII. törvény 52. §-ával megállapított, - 1993. május 15. óta hatályban lévő - 232. §-a "Hatóság vagy hivatalos személy megsértése" címszó alatt a következő rendelkezéseket tartalmazza:

"(1) Aki más előtt olyan tényt állít, híresztel vagy olyan tényre közvetlenül utaló kifejezést használ, amely a hivatalos személy becsületének csorbítására, vagy a hatóságot képviselő hivatalos személy megsértésén keresztül a hatóság becsületének csorbítására alkalmas, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a hatóság vagy hivatalos személy működésével kapcsolatban a hivatalos személy becsületének, vagy a hatóságot képviselő hivatalos személy megsértésén keresztül a hatóság becsületének csorbítására alkalmas kifejezést használ, vagy ilyen cselekményt követ el.

(3) Büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki az (1) és (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt nagy nyilvánosság előtt követi el.

(4) Nem büntethető az elkövető, ha az állított tény valóban bizonyul. A valóság bizonyításának akkor van helye, ha a tény állítását vagy híresztelését, illetve a tényre utaló kifejezés használatát közérdek vagy bárki jogos érdeke indokolta.

(5) Hatóság vagy hivatalos személy megsértése miatt büntető eljárásnak csak jogszabályban meghatározott szerv vagy személy feljelentése alapján van helye."

A Btk. 137. §-ának az 1993. évi XVII. törvény 34. § (1) bekezdésével megállapított, - 1993. május 15. óta hatályos, - 1. pontja szerint a Btk. alkalmazásában "hivatalos személy:

- a) az országgyűlési képviselő;
- b) a köztársasági elnök;
- c) a miniszterelnök;

- d) a Kormány tagja, a politikai államtitkár;
- e) az alkotmánybíró, a bíró, az ügyész;
- f) az állampolgári és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa;
- g) a helyi önkormányzati testületek tagja;
- h) a közjegyző;
- i) Alkotmánybíróságnál, bíróságnál, ügyészségnél, államigazgatási szervnél, önkormányzati igazgatási szervnél, az Állami Számvevőszéknél, a Köztársaság Elnökének Hivatalánál, az Országgyűlés Hivatalánál szolgálatot teljesítő személy, akinek a tevékenysége a szerv rendeltetészerű működéséhez tartozik;
- j) jogszabály alapján közhatalmi, államigazgatási feladatokkal megbízott szervnél, testületnél az a személy, aki közhatalmi, államigazgatási feladatot lát el,".

A büntetőeljárás megindításához szükséges feljelentés megtételére jogosultak körét a Btk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. tvr.-nek (Btké.) az 1993. évi XVII. tv 83. §-ával megállapított 20. § (1) bekezdése határozza meg.

2. A Btk. 232. §-a alkotmányosságának vizsgálatára több indítvány érkezett.

2.1. Indítványozók a Btk. 232. §-a alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését kérték, mivel álláspontjuk szerint a törvényi rendelkezés ellentétes a véleménynyilvánítás szabadságának az Alkotmány 61. § (1) bekezdésében biztosított alapjogával. Az indítványok részletesen elemzik, hogy miért indokolatlan a bűncselekménnyé nyilvánítás a rágalmazás és becsületsértés (Btk. 179-180. §) tényállásai mellett; miért alkalmas a demokratikus jogállamban a hatalom gyakorlásával kapcsolatban kifejtett kritika büntetőjogi megtorlására. Az indítványozók szerint a tényállás ellentétes az Alkotmány 2. § (1) bekezdésével (jogállam) és (3) bekezdésével (a hatalom erőszakos megszerzésére, illetőleg kizárólagos birtoklására való törekvéssel szembeni fellépés kötelezettsége), a 3. § (2) bekezdésével (pártok szerepe), 5. §-ával (a nép szabadságának és hatalmának védelme), 60. § (1) bekezdésével (gondolat, lelkiismeret és vallás szabadsága), 70. § (4) bekezdésével (közügyekben való részvétel joga) és 70/A. § -ával (diszkrimináció tilalma).

A Btk. 232. §-ának módosítását követően benyújtott indítvány szerint a Btk. 232. §-a kriminalizálja a közügyekben folytatandó nyílt vitát, így a jogállamban megengedhetetlen mértékben korlátozza a véleménynyilvánítási jogot és a sajtószabadságot, sérti az Alkotmány 61. § (1) és (2) bekezdését.

2.2. A magánszemély indítványozó a Btk. 232. § (4) bekezdés második mondata megsemmisítését kérte. Álláspontja szerint a valóságbizonyítás feltételhez kötése ellenkezik az Alkotmány 2. § (1) bekezdésével (jogállam), az 54. § (1) bekezdésével

(emberi méltóság), az 54. § (2) bekezdésével (a kegyetlen, megalázó, embertelen elbánás tilalma), az 57. § (3) bekezdésével (védelemhez való jog), az 59. § (1) bekezdésével (jó hírnévhez való jog), a 61. § (1) bekezdésével (véleménynyilvánítási szabadság), a 64. §-al (kérelem, illetve panasz előterjesztéséhez való jog), valamint a 8. § (2) bekezdésével (alapvető jog lényeges tartalma korlátozásának tilalma).

II.

1. A Btk. 232. § alkotmányosságának vizsgálatánál irányadóak voltak az Alkotmánybíróság határozataiban a véleménynyilvánítási szabadság lehetséges korlátozásáról és az emberi méltóságról eddig megfogalmazott tételek.

1.1. Az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjog eszközeivel való korlátozhatósága kérdéséről két határozatban fejtette ki álláspontját.

A 48/1991. (IX. 26.) AB határozat a köztársasági elnök személyének büntetőjogi védelmével kapcsolatban az Alkotmánybíróság leszögezte: "A becsület védelmének speciális szabályozásakor a törvényhozó egyaránt mérlegelheti azt, hogy szigorúbb szankciót alkalmaz, vagy pedig hogy inkább a közhivatalt és tisztségeket betöltők hivatali tevékenysége szabad bírálatának biztosít szélesebb lehetőséget.

Ha a törvényhozó az elnök becsületének és méltóságának fokozott védelmét állapítaná meg, az Alkotmánybíróság felhívja a figyelmet arra, hogy ennek során a szabad véleménynyilvánításhoz való jog (61. § (1) bekezdés) lényeges tartalmát nem korlátozhatja. A véleménynyilvánítás szabadságának a demokratikus társadalomban elengedhetetlen gyakorlása csak az alkotmányos keretek között korlátozható. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az alapjogot korlátozó normáknak ki kell elégíteniük az arányosság követelményét." (ABH 1991, 206.)

A határozat ez utóbbi tételét részletesebben is kifejti a közösség elleni izgatás enyhébb alakzatának büntetőjogi szankcionálását megsemmisítő 30/1992. (V.26.) AB határozat (ABH 1992, 167.).

Eszerint az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt

alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.

Az egyéni véleménynyilvánítási szabadság szubjektív joga mellett az Alkotmány 61. §-ából következik a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek és működése fenntartásának biztosítására irányuló állami kötelezettség. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog objektív, intézményes oldala nemcsak a sajtószabadságra, oktatási szabadságra, stb. vonatkozik, hanem az intézményrendszernek arra az oldalára is, amely a véleménynyilvánítási szabadságot általánosságban a többi védett érték közé illeszti. Ezért a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos határait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét is figyelembe vegyék. A szabad véleménynyilvánításhoz való jog nem csupán alapvető alanyi jog, hanem e jog objektív, intézményes oldalának elismerése, egyben a közvélemény, mint alapvető politikai intézmény garantálását is jelenti.

A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem vezet arra, hogy ez a jog - az élethez, vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan - korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely "intézmény" közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya.

A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. Vagyis az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. Az Alkotmány a szabad kommunikációt - az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot - biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt - különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke.

A szabad véleménynyilvánításhoz való jogról a 30/1992. (V. 26.) AB határozat főbb megállapításait az

Alkotmánybíróság megismételte a 37/1992. (VI. 10.) AB határozatban (ABH 1992, 227.). A határozat emellett a véleménynyilvánítási szabadságot a sajtószabadságra vonatkoztatva fejtette ki.

A sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a sajtó a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze. Ahogy a sajtószabadság a véleménynyilvánításhoz való jogból mint anyajogból vezethető le, úgy a véleménynyilvánításhoz való jog kitüntetett volta is annyiban vonatkozik a sajtó szabadságára, amennyiben az a véleménynyilvánítás alkotmányos alapját szolgálja.

A sajtószabadságnak elsősorban külső korlátai vannak (amelyek a sajtó sajátosságainak megfelelő speciális intézményekben is testet öltenek, amilyen pl. a "nagy nyilvánosság" kritériuma a büntetőjogban). A sajtószabadságot azonban elsősorban az állam tartalmi be nem avatkozása biztosítja; ennek felel meg például a cenzúra tilalma és a szabad lapalapítás lehetősége. Ezzel a tartózkodással az állam elvileg lehetővé teszi, hogy a társadalomban meglévő vélemények, valamint a közérdekű információk teljessége megjelenjen a sajtóban. Demokratikus közvélemény csakis teljes körű és tárgyilagos tájékoztatás alapján jöhet létre.

2.2. A becsületvédelem büntetőjogi eszközei a véleménynyilvánítási szabadságot az emberi méltósághoz való jog és a jóhírnévhez való jog alkotmányos értékeinek védelmében korlátozzák.

Az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése szerint minden embernek veleszületett joga van az emberi méltósághoz. Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata - a 8/1990. (IV. 23.) AB határozattól kezdve (ABH 1990, 42.)- az emberi méltósághoz való jogot mint "általános személyiségi jogot" fogja fel. Az általános személyiségi jog "anyajog", azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.

Az Alkotmánybíróság a halálbüntetés megsemmisítéséről rendelkező határozatában, illetve az ahhoz fűzött párhuzamos véleményekben (23/1990. (X.31.) AB hat.) igen részletesen fejtette ki álláspontját az emberi méltóságról. Bár az élethez és az emberi méltósághoz való elidegeníthetetlen jogról együttesen volt szó, az emberi méltóság tekintetében az érvelés a vizsgált kérdésben önmagában is irányadó. Az emberi méltóság minden ember veleszületett, sérthetetlen és elidegeníthetetlen, alapvető joga (ABH 1990, 88.).

2. Az Alkotmánybíróság vizsgálata során az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatára is kiterjedő jogösszehasonlító

elemzést végzett.

Az állami intézmények és tisztségviselők becsületének, tekintélyének sajátos büntetőjogi eszközei megtalálhatók más demokratikus berendezkedésű, - kontinentális jogrendszerű - országokban is. A közügyek nyilvános megvitatása területén a véleménynyilvánítási szabadság, mint alkotmányos alapjog és az alapjogot a becsületvédelem általános büntetőjogi szabályaival vagy külön tényállásokkal korlátozó eszközrendszer viszonyát tekintve az európai demokratikus országok joggyakorlatának trendje egyértelműen a büntetőjogi eszközök háttérbe szorítása és a véleménynyilvánítási szabadság felértékelődése irányába mutat. Különösen érvényes ez az állam és intézményeinek tekintélyét védő tényállások gyakorlati alkalmazásában. Ebben jelentős szerepe van a bíróságok döntéseit az alkotmányjogi panasz keretében felülvizsgáló alkotmánybíróságoknak.

Ugyancsak jelentősen hozzájárulnak a véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi korlátozásának szűkítéséhez az Emberi Jogok Európai Bíróságának az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény 10. cikkének megsértése tárgyában hozott határozatai. Többször előfordult, hogy egy-egy ügyben a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét a Bíróság döntése biztosította a nemzeti bíróságok ellenében, elmarasztalva az államokat az alapjognak a büntetőjog eszközeivel való indokolatlan korlátozásában. A határozatokban több fontos elv kristályosodott ki.

A Bíróság határozatainak ismétlődő alaptétele, hogy nincs demokratikus társadalom pluralizmus, tolerancia és nyíltság nélkül; a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapköve, fejlődésének egyik feltétele. E szabadság az olyan gondolatokat, információkat, elveket és nézeteket is megilleti, amelyek sértőek, meghökkentőek vagy aggodalmat keltenek.

A véleménynyilvánítási szabadságnak a 10. cikk 2. pontjában meghatározott, lehetséges korlátozásait szűken kell értelmezni. A felsorolt érdekek védelmét a köznek a politikai kérdések szabad megvitatásához fűződő érdekével együtt kell mérlegre tenni és a kettő összevetésével dönteni, vajon az adott korlátozás sérti-e az Egyezményt vagy sem. Ennek megítélésénél a Bíróság alkalmazza a Sunday Times v. United Kingdom ügyben, 1979-ben kialakított "szükségességi tesztet", azaz vizsgálja, hogy a panasz tárgyát képező korlátozás szükséges-e egy demokratikus társadalomban, az alkalmazott korlátozás arányos-e az elérni kívánt jogos céllal. A Bíróság állandó gyakorlata szerint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása akkor is aránytalan, ha ezzel indokolatlanul gátat szabnak a kormányzat bírálatának.

A Bíróság nem minden esetben tiltja az állam intézményeit és szimbólumait sértő magatartás megbüntetését. A Bíróság

álláspontja szerint azonban a kritika megengedhetőségének határai tágabbak a kormányzat, a közhivatalnokok esetében, mint a politikusok tekintetében, és valamennyi köz-szereplő esetében tágabbak, mint a magánszemélyek tekintetében. A kormányzat - hatalmi helyzetére tekintettel - önmegegyeztetést kell tanúsítania a büntető felelősségre vonás igénybevételénél, különösen akkor, amikor a nem jogszerű támadás esetén más eszközök is rendelkezésre állnak a megfelelő válaszadáshoz. A demokráciában a kormányzat cselekedetét vagy mulasztását nem csupán a törvényhozó és a bírói hatalom részéről kell alaposan vizsgálni, hanem a sajtó és a közvélemény részéről is. A közszereplést vállaló személyeknek vállalni kell azt is, hogy mind a sajtó, mind pedig a szélesebb közvélemény figyelemmel kíséri minden szavukat és cselekedetüket, így nagyobb türelmet kell tanúsítaniuk a kritikai megnyilvánulásokkal szemben. (Lingens v. Austria, Castells v. Spain, Oberschlick v. Austria, Thorgeirson v. Iceland stb.)

3. Az Alkotmánybíróság véleményének kialakításánál figyelemmel volt a Btk. 232. § büntetőjogi dogmatikai tartalmára is. A 232. § - különösen a tényállás módosítása után - tulajdonképpen a rágalmazásnak és a becsületsértésnek speciális, a sértett személye alapján megkülönböztetett változata. Erre tekintettel az alkotmányossági kérdések elbírálásához szükséges mélységű dogmatikai elemzésben az Alkotmánybíróság az egyes fogalmaknak a becsületvédelem büntetőjogi eszközeit tárgyaló jogirodalomban és a büntetőítélkezésben kialakult tartalmát vette alapul.

A személyiségi jogok közül a becsület és a jóhírnév megsértése ellen az általános büntetőjogi védelmet a rágalmazás, a becsületsértés és kegyeletsértés tényállásai nyújtják (Btk. 179-180. §). Bár ezek az emberi méltóság elleni bűncselekmények között szerepelnek, a magyar büntetőítélkezésben töretlenül követett gyakorlat szerint a társadalom kedvező értékítéletét, megbecsülését csorbító cselekményekkel szemben a büntetőjogi védelem nemcsak a természetes személyeket illeti meg, hanem a jogi személyeket, valamint a kollektív társadalmi kötelezettségekkel rendelkező személyösszességeket is.

3.1. A hatóság és a hivatalos személy megsértése a magyar büntetőjogban hagyományosan büntetendő magatartás. A bűncselekmény az 1961. évi V. törvény hatálybalépéséig a rágalmazás és a becsületsértés súlyosabban büntetendő eseteként szerepelt. Az 1961. évi V. törvény fogalmazta meg először az állami tevékenységet, az állami feladatok ellátását sértő vagy veszélyeztető bűntettek között azt a tényállást, amely - kisebb módosításokkal - 1993. május 15-ig a hatóság vagy hivatalos személy megsértésének bűncselekménye volt. Az 1993. évi XVII. törvény - az 52. §-hoz fűzött indokolás szerint - a korábbi rendelkezésekhez képest szűkítette azon cselekmények körét, amelyek alapján

hatóság vagy hivatalos személy megsértésének megállapítására kerül sor. Ennek oka, hogy a "hatóság iránti bizalom megingatására, illetőleg a hatóság tekintélyének csorbítására alkalmas tényállítások, kifejezések használatának büntetőjogi fenyegetettsége a véleménynyilvánítás szabadságának aránytalan korlátozását jelenti. Ezért a Javaslat az ilyen magatartások büntetőjogi üldözését nem engedi."

A Btk. 232. § elkövetési magatartásainak módosításával egyidejűleg szigorodtak a büntetési tételek. A tényállás átalakítása következtében, - az 1993. évi XVII. törvény indokolása szerint -, "a hatóság vagy hivatalos személy megsértésének önálló bűncselekményként való szabályozása csak akkor indokolt, ha az elkövetőt a törvény súlyosabb büntetéssel fenyegeti, mint a rágalmazás, illetve becsületsértés elkövetőjét. Ezért a Javaslat a kiszabható büntetés felső határát mind az alapesetnél, mind pedig a minősített esetben felemeli."

3.2. A bűncselekmény törvénybeli elhelyezésének változatlanlansága tükrözi, hogy a Btk. 232. § tényállásának módosítása, a büntetőjogi felelősség körének szűkítése nem jelenti egyúttal az elsődlegesen védett jogi tárgy megváltozását; e becsületvédelem nem az emberi méltóság, hanem a hatóság működése védelmének körébe tartozik. A hatóság, illetve a hivatalos személy becsületének védelme tehát továbbra is a közhatalmi működés tekintélyének védelmét szolgálja, a működéshez szükséges bizalmat oltalmazza. Az eredeti, a rágalmazás és a becsületsértés büntetési tételeivel megegyező büntetési tételek felemelése nyilvánvalóvá tette, hogy - a törvényalkotó értékelése szerint - az elvárással ellentétes magatartás nem csupán a hatóság becsületét, illetve a hivatalos személy becsületét és emberi méltóságát sérti, hanem a közhatalmi feladatok ellátásának, a hatóságok működésének törvényes rendjét is sérti vagy veszélyezteti.

3.3. A bűncselekmény elkövetési magatartásai: más előtt, a becsület csorbítására objektíve alkalmas tény állítása, híresztelése, ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata (a továbbiakban: tényközlés), illetve a becsület csorbítására objektíve alkalmas kifejezés használata vagy cselekmény elkövetése (a továbbiakban: értékítélet).

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el; gondatlanságból történő elkövetését a törvény nem bünteti. A szándékos bűnösség megállapításához az szükséges, hogy az elkövető tudata átfogja: a tényközlés vagy az értékítélet más előtt történik, hivatalos személyre, illetve a hatóságot képviselő hivatalos személyre vonatkozik, és objektíve alkalmas a hivatalos személy, illetve megsértésén keresztül a hatóság becsületének csorbítására. Nem feltétele a bűnösségnek a sértési célzat, és nem a bűnösség, hanem csupán a büntetékiszabás körében értékelhető a cselekmény motívuma.

A büntetőjogi szabályozás alkotmányossági vizsgálatánál különösen hangsúlyos az, hogy a becsület csorbítására alkalmas tény valótlanlansága a bűncselekménynek nem tényállási eleme, így a való és valótlan tény közlése egyaránt bűncselekménynek minősül. A bűnösség megállapításához nem szükséges a tény valótlanlanságának tudata, ezért a tény valóságában való tévedés büntetőjogilag közömbös. Ugyancsak közömbös a bűncselekmény megvalósulása szempontjából az elkövető "jó- vagy rosszhiszeműsége", a tény valóságáról való meggyőződés tekintetében tanúsított gondossága vagy gondatlansága. Sem a kellően körültekintő eljárás, sem a "jóhiszemű" tévedés nem mentesíti az elkövetőt a büntetőjogi felelősség alól.

Önmagában sem a tény valósága, sem a tényközlés közérdekű célja vagy méltányolható motívuma nem zárja ki a magatartás jogellenességét. A Btk. 232. § (éppúgy mint a 179. §) azt a felfogást tükrözi, hogy a tények közlésének szabadsága főszabályként nem terjed ki a becsületsértésre objektíve alkalmas tényekre, mégha azok meg is felelnek a valóságnak; a hatóság vagy a hivatalos személy becsületének csorbítására alkalmas igaz tények közlése is tilalmazott büntetőjogilag. Ilyen tényközlés esetén a bűncselekmény megvalósul függetlenül attól, hogy az elkövetőt milyen cél és motívum vezette.

A büntetőjog elfogadja, hogy a valós tények közlésének pozitív célja és méltányolható motívuma (közérdek vagy jogos magánérdek) indokolatlanná teheti a megbüntetést. A cél és a motívum azonban nem közvetlenül, hanem csupán közvetve, a valóságbizonyítás megengedhetőségének kérdésében való hatósági döntésen és a bizonyítás sikerén keresztül befolyásolja az elkövető büntethetőségét. A Btk. 234. § (4) bekezdésben (a rágalmozás tekintetében a 182. §-ban) szabályozott büntethetőséget kizáró ok, a valóság bizonyításának intézménye játszotta kezdettől fogva azt a szerepet, hogy ellensúlyozza a becsület csorbítására alkalmas, igaz tények közlésének büntetőjogi tilalmát azon kivételes esetekben, amikor az ilyen tények közlését a közérdek vagy bárki jogos érdeke indokolhatja.

III.

A Btk. 232. § alkotmányellenességének megállapítására irányuló indítványok megalapozottak.

A Btk. 232. §-a alkotmányosságának megítélésénél az Alkotmánybíróság ugyanazt a "szükségességi tesztet" alkalmazta, amelyet a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban a közösség elleni izgatás esetében (ABH 1992, 172.). Ennek megfelelően vizsgálta, hogy elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén; továbbá, hogy a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszközszerkezere

általában és ezen belül az adott büntető tényállás szükséges és megfelelő-e. E körben vizsgálta az Alkotmánybíróság a valóságbizonyítás intézményét is. Mivel a Btk. 232. § megsemmisítése esetén a hatóság és a hivatalos személy becsületének büntetőjogi védelmét a rágalmazás és a becsületsértés tényállásai veszik át, az Alkotmánybíróság - a szoros összefüggésre tekintettel - kiterjesztette a vizsgálatot a Btk. 179. és 180. §-ra is annyiban, amennyiben állást foglalt e büntetőjogi rendelkezések alkalmazásának alkotmányos követelményei tekintetében is.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a Btk. 232. §-a alkotmányellenes, mert

- a közhatalom gyakorlóinak sérelmére elkövetett rágalmazást és becsületsértést a más személyek sérelmére elkövetett cselekményekkel azonosan széles körben bünteti és ez nyilvánvalóan ellentétes az Európai Emberi Jogi Bíróság állandó gyakorlatában kifejezésre jutó elvekkel;

- a közügyekben büntetni rendeli az értékítéletet kifejező véleménynyilvánítást, ami az alkotmányos alapjog szükségtelen és aránytalan korlátozása;

- a tényközlés tekintetében nem különböztet való és valótlan, ezen belül pedig a tudatosan hamis, illetve a hivatásból, foglalkozásból adódó szabályok megsértése miatt gondatlanságból valótlan tényállítások között, holott a véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi eszközökkel csak utóbbiak esetében korlátozható alkotmányosan.

1. Az Alkotmánybíróság mérlegelte egyrészt a büntetőjog orientációs szerepének lehetőségét a demokratikus jogállam alkotmányos berendezkedését jellemző intézmények iránti bizalom kialakításában és megerősítésében, másrészt a közhatalmi tekintély büntetőjogi védelmének történelmileg megtapasztalt negatív hatásait, a közügyeket érintő véleménynyilvánítási és sajtószabadság korlátozásának, a bírálat elfojtásának káros következményeit, továbbá azokat az előnyöket, amelyek a demokratikus társadalomban a véleménynyilvánítás szabadságából, az egyéneknek a közakarat képzésében való részvételéből, a közhatalmi testületek tevékenységének bírálhatóságából, tevékenységüknek a nyilvánosság biztosította társadalmi ellenőrzéséből nyerhetők.

A véleménynyilvánítási és sajtószabadságnak alkotmányos értékéről és a demokratikus társadalom életében betöltött jelentős szerepéről az Alkotmánybíróság határozataiban eddig kifejtett álláspontokból következik, hogy e szabadság különleges védelmet követel akkor, amikor közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló személyek tevékenységét érinti. A közhatalom gyakorlásában résztvevő személyek védelmében a véleménynyilvánítás szabadságának szűkebb körű korlátozása felel meg a demokratikus jogállamiságból adódó alkotmányos

követelményeknek. A demokratikus társadalom létezésének és fejlődésének nélkülözhetetlen eleme a közügyek vitatása, amely feltételezi a különböző politikai nézetek, vélemények kinyilvánítását, a közhatalom működésének bírálatát. A demokratikus hagyományokkal rendelkező társadalmak tapasztalatai szerint is e vitákban esetenként kellemetlen, éles, esetleg igazságtalan támadásokat intéznek a kormányzat és a közhivatalnokok ellen és nyilvánosságra kerülnek olyan tények is, amelyek a közéleti szereplők becsületének csorbitására alkalmasak.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint kiemelkedő alkotmányos érdek az állami és a helyi önkormányzati feladatokat ellátó szervek és személyek tevékenységének nyilvános bírálhatósága, valamint az, hogy a polgárok bizonytalanság, megalkuvás, félelem nélkül vehessenek részt a politikai és társadalmi folyamatokban, a közéletben. Ennek ellene hat, ha a törvényhozó büntetőjogi büntetéssel fenyeget minden, a közhatalmat gyakorló személyek és intézmények becsületének csorbitására alkalmas tények közlést és értékítéletet.

A becsületvédelem jogi eszközeit a hatályos jogrendszer több ága, a büntetőjog, a szabálysértési jog és a polgári jog tartalmazza. Az emberi méltóság kitüntetett szerepe miatt a jogi felelősség rendjében végső eszközként igénybe vehető büntetőjog sem tekinthető - általánosságban - aránytalanul súlyos reagálásnak az egyént becsületében sértő magatartások esetén.

Az Európai Emberi Jogi Egyezménynek az 1993. évi XXXI. törvénnyel történt kihirdetését követően, a belső jogi szabályozás és az Európai Emberi Jogi Bíróság joggyakorlata közötti összhang biztosítása érdekében az Alkotmánybíróság a 48/1991. (IX. 26.) AB határozatban megfogalmazott tételeket (ABH 1991, 206.) a most kifejtettekkel összhangban tartja fenn. A közügyekre vonatkozó véleménynyilvánítási és sajtószabadság kiemelkedően magas alkotmányos értéktartalmából következik, hogy alkotmányellenes, ha az állam súlyosabb büntetéssel fenyegeti azt, aki a hatóságról vagy a hivatalos személy tevékenységéről mond véleményt, bármilyen sértő is az, mint aki magánszeméllyel szemben ad hangot kedvezőtlen álláspontjának. A közhivatalt és köztisztviselést betöltők hivatali tevékenysége szabad bírálatához, az erre vonatkozó véleménynyilvánítási szabadsághoz fűződő alkotmányos joggal szemben a hatóságok és a hivatalos személyek fokozott büntetőjogi védelme szükségtelen és az elérni kívánt célhoz képest aránytalan alapjogi korlátozás.

2. A hivatalos személy becsületének védelme az emberi méltósághoz való elidegeníthetetlen és korlátozhatatlan jog egyik vetülete. Az Alkotmány 59. § (1) bekezdése a személy társadalmi értékelésére vonatkozó alapjogok közül csak a jóhírnévhez való jogot nevesíti, nem kétséges azonban, hogy az Alkotmány 54. §-a alapján az emberi méltósághoz való jog

anyajogából eredő becsület is alapjogi védelem alatt áll. Bár emberi méltósága csak a hatóságot képviselő hivatalos személynek lehet, a társadalom kedvező értékítéletére, megbecsülésére azonban maga a hatóság is igényt tarthat.

Az emberi méltóság, a becsület és a jóhírnév alkotmányos oltalma és a szabad véleménynyilvánításhoz való jog, a közügyek szabad vitathatóságához fűződő alkotmányos érdek egymásra tekintettel történő értékelése alapján az Alkotmánybíróság arra az álláspontra jutott, hogy a véleménynyilvánítási szabadság csak kisebb mértékben korlátozható a közhatalom gyakorlóinak védelmében. A hatóságok és a hivatalos személyek becsületének védelmében a felelősségi rendszerben legszigorúbb büntetőjogi eszközök alkotmányosan csak azokban az esetekben alkalmazhatók, amelyekre a véleménynyilvánítás szabadsága már nem terjed ki.

Az Alkotmány a véleménynyilvánítási szabadság megfogalmazásánál nem tesz kifejezett különbséget tényközlés és értékítélet között. A véleménynyilvánítási szabadság alapvető célja annak a lehetőségnek biztosítása, hogy az egyén mások véleményét formálja, meggyőzzön másokat saját álláspontjáról. A véleménynyilvánítás szabadsága ezért általában mindenféle közlés szabadságát magában foglalja, mégpedig függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Önmagában valamely tény közlése is véleménynek minősülhet, hiszen magának a közlésnek a körülményei is tükrözhetnek véleményt, azaz a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozódik csupán az értékítéletekre. A véleménynyilvánítási szabadság határainak megvonásánál azonban indokolt különbséget tenni értékítélet és tényközlés tekintetében.

Az értékítéletre, az egyén személyes véleményére a véleménynyilvánítási szabadság minden esetben kiterjed, függetlenül attól, hogy az értékes vagy értéktelen, igaz vagy hamis, érzelmen vagy észérveken alapul. A szintén alkotmányos oltalom alatt álló emberi méltóság, becsület, jóhírnév azonban az értékítéletben megnyilvánuló véleménynyilvánítási szabadság külső korlátja lehet, és ezek védelmében a büntetőjogi felelősség érvényesítése sem tekinthető - általánosságban - aránytalannak, így alkotmányellenesnek.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azonban fokozott alkotmányos védelmet élveznek az olyan értékítéletek, amelyek a közügyekre vonatkozó vélemények ütközésében kapnak hangot, még akkor is, ha esetleg túlzóak és felfokozottak. A demokratikus jogállam állami és önkormányzati intézményeinek szabad bírálata, működésük, tevékenységük kritikája, - még ha az becsületsértő értékítéletek formájában történik is -, a társadalom tagjainak, az állampolgároknak olyan alapvető alanyi joga, amely a demokrácia lényegi eleme. A demokrácia intézmény-rendszerének kiépülése és megszilárdulása idején -

amikor még nem gyökeresedett meg a közügyek kulturált megvitatása, - sincs olyan alkotmányos érdek, amely indokolná az értékítéletek közlésének korlátozását a hatóságok és a hivatalos személyek védelmében. A társadalom békéjének, demokratikus fejlődésének védelme nem igényli a büntetőjogi beavatkozást a hatóságok, hivatalos személyek tevékenységének, működésének olyan kritikájával, negatív megítélésével szemben sem, amely becsületsértő, gyalázkodó kijelentések, magatartások formájában nyilvánul meg. Jelen esetben is érvényes a 30/1992. (V.26.) AB határozatban elfoglalt azon álláspont, miszerint paternalista hozzáállás büntetőjogi büntetésekkel formálni a közvéleményt és a politikai stílust (ABH 1992, 180.).

A véleménynyilvánítási szabadság nem ilyen feltétlen a tényállítások tekintetében. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére akkor, ha a nyilatkozó személy kifejezetten tudatában van a közlés valótlanságának (tudatosan hamis közlés) vagy foglalkozása, hivatása gyakorlásának szabályai szerint elvárható lett volna tőle a tények valóságtartalmának vizsgálata, de a véleménynyilvánítási alapjog felelős gyakorlásából adódó gondosságot elmulasztotta. A véleménynyilvánítás szabadsága csak a bírálat, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában, de az alkotmányos védelem nem vonatkozhat a tények meghamisítására. Ezen túlmenően a szabad véleménynyilvánítás olyan alkotmányos alapjog, amely csak felelősséggel gyakorolható, és a valótlan tények közlésének elkerülése érdekében bizonyos kötelezettségekkel jár a közvélemény alakításában hivatásszerűen résztvevő személyek esetében.

A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanakkor kiterjed a becsületsértésre alkalmas, valóságnak megfelelő tények, információk közlésére is, amely szabadságnak az emberi méltóság, a becsület és a jóhírnév védelme külső korlátja lehet. Ezen alkotmányos alapjogok védelmében a büntetőjog eszközeinek alkalmazása azonban szükségtelen és aránytalan a közhatalmat gyakorló intézmények és hivatalos személyek esetében. Az e minőségre tekintet nélkül tett kijelentések vonatkozásában azonban ugyanolyan védelem illeti meg őket, mint a magánszemélyeket.

A Btk. 232. §-a nem felel meg az előbbieken kifejtett alkotmányossági követelményeknek. A tényállás túl széles, a véleménynyilvánítási szabadságot olyan elkövetési magatartások esetén is korlátozza, amelyeknél ez alapvető jog lényeges tartalmát érinti, így sérti az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében megfogalmazott tilalmat.

3. A Btk. 232. §-ának megsemmisítésével a hatóság és a hivatalos személyek becsületének védelmét a Btk. 179. és 180. §-a veszi át. Az Alkotmánybíróság azon álláspontja, hogy a közügyekben való véleménynyilvánítási szabadságnak alkotmányosan magas értéktartalma miatt a közhivatalok és a

közhivatalt vállaló személyek, valamint a közélet egyéb szereplői becsületének védelme kevésbé korlátozhatja a véleménynyilvánítási szabadságot, mint a magánszemélyek becsületének védelme, e tényállások tekintetében is irányadó. Ennek megfelelően a határozat rendelkező része 3. pontjában kijelölte a rágalmozás és a becsületsértés alkotmányos alkalmazásának határait.

A jogalkalmazói gyakorlat feladata annak meghatározása, hogy a véleménynyilvánítási szabadság gyakorlása mely közszereplők esetében zárja ki a cselekmény jogellenességét, továbbá, hogy a közvélemény formálásában hivatásszerűen résztvevők esetében a gondatlanság megállapításának melyek a kritériumai.

4. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a tényállás alkotmányellenességét nem küszöböli ki a valóság bizonyításának lehetősége. A büntetőjogi szabályozás a valótlanosság vélelmén alapul. Ez az egyéneket alappal elrettenti a közélet szereplőinek bírálatától, visszatartja még az igaz, illetve igaznak hitt tények nyilvánosságra hozatalától is. Az eljáró hatóság mérlegelésétől függ, hogy az eljárás alá vont személy a büntetőeljárás folyamán lehetőséget kap-e a valóság bizonyítására, és bizonytalan, hogy sikerül-e a hatóságokat meggyőzni a tények valóságáról. A valóság bizonyításának lehetősége nem ellensúlyozza a véleménynyilvánítási és sajtószabadság szükségtelen és aránytalan korlátozását, nem pótolja az alkotmányos védelmet a hivatalos személy becsületének csorbítására alkalmas, de való vagy alappal valónak hitt tények közlése esetén.

A valóság bizonyítása esetén megfordul a büntetőeljárás alkotmányos alapelvéből, az ártatlanság vélelméből következő bizonyítási főszabály, azaz a bizonyítás terhét az viseli, aki ellen folyik a büntetőeljárás. Csak a bebizonyított valóság zárja ki az elkövető büntethetőségét. Abban az esetben, ha a tényállítást tartalmi valósága tekintetében nem alakul ki az eljáró hatóság meggyőződése, az elkövető bűnösségét meg kell állapítani. A tények valóságának nem-bizonyíthatósága a büntetőeljárás alá vont személy terhére esik, és e vonatkozásban az ártatlanság védelme nem érvényesül. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az igazsággal védekezés megengedése a bizonyítás terhe alatt, nem csupán a tudatosan valótlan állítások tilalmát jelenti, hanem alkalmas arra, hogy elrettentsen a közhatalmat gyakorlók tevékenységének bírálatától.

A valóság bizonyítását a törvény feltételhez köti, a hatóság mérlegelésére bizza megengedhetőségét. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a Btk. 232. § (4) bekezdésében, valamint a 182. § (2) bekezdésben e feltétel megfogalmazása magát a valóság bizonyítását is alkotmányellenesen korlátozza. A közhatalmat gyakorlók, illetve a közéleti szereplők tekintetében a való tények feltárását, még ha az alkalmas is e személyek társadalmi megbecsülésének csorbítására, minden esetben közérdekűnek kell tekinteni; annak mérlegelését nem

lehet a büntető ügyekben eljáró hatóságra bízni.

5. Mivel a sértett hivatalos személy kívánsága esetén a feljelentés nem tagadható meg /Btké. 20. §/, alkotmányosan nem kifogásolható, ha a törvényhozó a hivatalos személy sérelmére elkövetett rágalmazás és becsületsértés miatti eljárás megindítását a hatóság vagy egyéb szerv vezetőjének feljelentéséhez köti. A Btk. 232. § (5) bekezdése tartalmilag nem alkotmányellenes, azonban a megsemmisítés ezt is érinti. A bűncselekményi tényállások megsemmisítése következtében e szabály ugyanis alaprendelkezés nélkül marad.

Alkotmányosan nem kifogásolható a hivatalos személyek és a nem hivatalos személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények elbírálásának különbözősége, azaz ilyen esetben a büntetőeljárás közvadás formájának fenntartása. A Btk. 232. §-ának megsemmisítése nem igényel külön büntetőeljárás szabályozást, mivel a rágalmazás és a becsületsértés csak akkor magánvadás, ha az elkövető magánindítványra büntethető.

6. A jogerősen lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatának elrendelése az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 43. § (3) bekezdésén alapul.

Dr. Sólyom László
az Alkotmánybíróság elnöke

Dr. Ádám Antal
alkotmánybíró

Dr. Kilényi Géza
alkotmánybíró

Dr. Lábady Tamás
előadó alkotmánybíró

Dr. Schmidt Péter
alkotmánybíró

Dr. Szabó András
előadó alkotmánybíró

Dr. Tersztyánszky Ödön
alkotmánybíró

Dr. Vörös Imre
alkotmánybíró

Dr. Zlinszky János
alkotmánybíró

Dr. Tersztyánszky Ödön alkotmánybíró különvéleménye

1.

Egyetértek a rendelkező rész 1. pontjával és a 3. pont első bekezdésével, de nem értek egyet a Btk. 232.§-a megsemmisítésével és a rendelkező rész 3. pont második

bekezdésében foglaltakkal. Álláspontom szerint az indítványt el kellett volna utasítani.

A Btk. 232.§ (1) bekezdése a rágalmazásnak, (2) bekezdése a becsületsértésnek a sértett személyén alapuló minősített esete. A rágalmazás és a becsületsértés a más becsülete ellen elkövetett támadást rendeli büntetni. Az Alkotmánybíróság a 48/1991. (IX. 26.)AB határozatban megállapította, hogy a [köztársasági elnök] speciális büntetőjogi védelme kiterjedhet a becsületre, a hírnévre is, és a védelem sajátossága állhat a büntetés szigorúságában vagy az egyébként magánvádas cselekmények hivatalbóli üldözésében.

A többségi határozat ezt a megállapítást az Európai Emberi Jogi Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) kihirdetése illetve a belső jog és az Európai Emberi Jogi Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) joggyakorlata közötti összhang biztosítása érdekében módosítva tartja fenn.

Ez a Bíróság valóban több ügyben értelmezte az Egyezmény 10. cikkét, ebből azonban az is következik, hogy a bepanaszolt államokban (pl. Anglia, Spanyolország, Izland) van olyan jogszabály, amelynek konkrét ügyben való alkalmazása az adott esetben és tényállás mellett az Egyezmény sérelmét jelenthette.

Ezzel kapcsolatban nem hagyható figyelmen kívül az igazságügy-miniszter észrevétele, amely utal arra, hogy az osztrák Btk. 116.§-a büntetni rendeli valamely alkotmányos képviselőtestület, a szövetségi hadsereg vagy hatóság nyilvános megsértését; a német Btk. pedig külön tényállásokat tartalmaz az alkotmányos intézmények és a szövetségi elnök megsértésének esetére. Az angolszász jogrendszerben is ismert a hatóság becsületének fokozott védelme (contempt of court).

2.

Az Egyezményben részes államoknak az Egyezményben meghatározott jogokat kell biztosítaniuk a belső jogukban. Másképpen ez azt jelenti, hogy az Egyezménynek és a magyar jognak kell egymással összhangban állnia. Az Egyezmény tartalmára a Bíróság esetjogának, a magyar jog tartalmára pedig a hazai bíróságok gyakorlatának van jelentős hatása. A Bíróság gyakorlata és a magyar bírósági gyakorlat között az összhangot a jogalkalmazók feladata megteremteni. Az Alkotmánybíróságnak az Egyezmény és a belső jog közötti összhang megteremtésében lehet szerepe, amennyiben a jogszabály a nemzetközi szerződésbe ütközik.

A Bíróság elé kerülő egyéni panaszok tárgya sohasem az adott ország hatályos jogának az Egyezménnyel való összhangja, hanem az, hogy a vizsgált esetben megsértették-e az Egyezményt. Önmagában a Bíróság gyakorlatából az Egyezmény és a belső jog összhangjára következtetést levonni nem lehet. Az kétségtelen, hogy az Egyezménnyel összhangban nem

lévő jogszabály alkalmazása az Egyezmény megsértésére vezet. A belső jog és az Egyezmény összhangjának jelentősége a Bíróság esetjoga szempontjából csak közvetett.

Az Egyezmény tartalmazza a magánszféra tiszteletéhez való jogot (8. cikk). Ebbe az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése határozata szerint beletartozik "az erkölcsi integritás, a becsület és a jóhírnév védelme, a jog arra, hogy ne kerüljünk hamis megvilágításba, hogy velünk kapcsolatban irreleváns vagy zavaró tényeket ne fedjenek fel" .

A véleménynyilvánításhoz fűződő jog szembekerülhet a személyek Alkotmányban biztosított más alapvető jogainak (pl. az emberi méltósághoz, a jó hírnévhez vagy a magántitok védelméhez való jog) érvényesülésével. Azt csakis a konkrét ügyben, a történeti tényállás alapos feltárása után lehet és kell eldönteni, hogy az adott esetben melyik a fontosabb érdek.

3.

A hivatalos személyeknek és közszereplőknek adott esetben el kell viselniük a kemény kritikát is: az alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás és tényállítás köre esetükben tágabb, mint más személyeknél. Az viszont alkotmányosan nem kizárt, hogy annak a szűkebb körnek a megsértését, amit a hivatalos személyeknél és a közszereplőknél véd a büntetőjog, szigorúbban büntessék.

Az alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítások és a tényállítások tágabb körének megvonása jogalkalmazói kérdés, az ügyekben eljáró bíróságok feladata. Az Alkotmánybíróság - hatáskörének hiányossága miatt - a jogalkalmazói döntések alkotmányosságát nem vizsgálhatja. Ez viszont nem elég ok arra, hogy az esetleg alkotmányellenesen is alkalmazható jogszabályt megsemmisítse.

A bírósági gyakorlat alakulása szempontjából figyelmet érdemel a Legfelsőbb Bíróságnak egy konkrét esetben hozott döntése, amelyet iránymutatásként a Bírósági Határozatok 1994/6. számában a 300. szám alatt tettek közzé. Eszerint a becsület védelméről szóló 1914. évi XLI.tc. nyomán kialakult ítélezési gyakorlat a mai napig is töretlen a tekintetben, hogy "a bírálat, a kritika a véleménynyilvánítás ténybeli valóságtartalma a büntetőeljárásban nem esik a `tényállítás` fogalma alá, ezért az ezt tartalmazó nyilatkozat nem alkalmas sem a rágalmozás, sem a becsületsértés megállapítására". A bírói gyakorlat szerint a bírálat, a kritika és a véleménynyilvánítás szabad. Természetesen a bírálatnak vannak határai; nem mehet el a gyalázkodó jellegig, amikor az már a bírált személy emberi méltóságának a sérelmével jár, nem tartalmazhat a bírálathoz elengedhetetlenül szükségeseken túlmenő, a becsületérzést sértő kijelentéseket. Egységes a bírói gyakorlat abban is, hogy a "becsület csorbítására alkalmasság" - mint a bűncselekmény törvényi tényállási eleme - nem a bírálattal illetett személy szubjektív felfogása, hanem az objektív

társadalmi értékítélet alapján ítélné meg. E törvényi tényállási elem most is kötelezi a bíróságokat annak vizsgálatára, hogy a különböző sértettek esetében a büntetőjog szempontjából lényeges tőrési küszöböt az adott ügyben a véleménynyilvánítás átlépte-e.

Mindebből viszont az következik, hogy a Btk. 179.-180. és 232.§-a értelmezett és alkalmazott tartalmuk alapján alkalmasak arra, hogy a rendes bíróságok a konkrét ügyekben a különböző alkotmányos értékek ütközése esetén az ütközést alkotmányosan oldják fel figyelemmel arra is, hogy a közszereplőkkel kapcsolatban a nem büntethető véleménynyilvánítás köre tágabb.

4.

Nem értek egyet sem azzal, hogy ha a sértett hivatalos személy vagy közszereplő, akkor a sértő tényállítás valóságát kellene vélelmezni; sem azzal, hogy a valóság bizonyításának feltételhez kötése a vizsgált körben alkotmányellenes.

Bizonyítania általában annak kell, aki valamit állít. A nemleges tényeket elvileg nem is lehet bizonyítani. A valóság-bizonyítás sikertelenségének terhét csakis a tettesre lehet helyezni, vélelmezni az általa "vádolt" személy, azaz a sértett "ártatlanságát" kell. A terhelt és a sértett helyzete a büntetőeljárás során nem cserélődhet fel.

A valóságbizonyítással kapcsolatban megkívánt bizonyosság fokával összefüggésben pedig figyelmet érdemel, hogy a bírói gyakorlat szerint a tényállítás valóságának a megítélése szempontjából nem elengedhetetlenül szükséges az állított és a bizonyított tények teljes egybehangzása. Sikerre vezet a valóság bizonyítása akkor is, ha a tényállítás lényege valóban bizonyult (BH 1975/11. 498.).

A valóság bizonyítása büntethetőséget kizáró ok. A valóság bizonyítására a jogszabály alapján széles körben van lehetőség és kötelezettség. Elég a bárki (nemcsak a tényt állító személy) jogos érdeke. Egyetlen megkötés a "jogos" szó: nem elég a puszta önérték, hanem annak a jog által védett és elismert érdekek kell lennie.

Nem lehet eleve minden esetben ex lege lehetővé tenni a valóság bizonyítását, mert akkor a tényállások nem védenék a személyek emberi méltóságát és magánszféráját pl. a családi vagy magántitkok önkényes, szenzációhajhász, rosszindulatú kitergetése, a puszta mocskolódás ellen.

Az igazságügy-miniszter észrevétele szerint is a valóság-bizonyítás korlátozására számos külföldi példa hozható fel. Így pl. a svájci Btk. 173. cikkének 3. pontja a magyar szabályozáshoz igen hasonló tartalommal korlátozza a valóság bizonyítását. Az osztrák Btk. 112.§-a szerint pedig a valóság és a jóhiszeműség bizonyítására csak abban az esetben kerülhet sor, ha a tettes állításának helyességére

vagy jóhiszeműségére hivatkozik; a magánélet és a családi élet tényeire, valamint olyan bűncselekményekre vonatkozólag, amelyek csak harmadik személyek kívánságára üldözhetőek, a valóság és a jóhiszeműség bizonyítása nem engedhető meg.

A rendes bíróságok a valóság-bizonyítás mostani feltételrendszere segítségével alkotmányosan dönthetnek arról, hogy az adott esetben szabad véleménynyilvánításról van-e szó vagy a magánszférát sértő, társadalomra veszélyes cselekményről. A "közérdek" és a "bárki jogos érdeke" tartalmát a rendes bírói gyakorlat alakítja ki: eszerint pedig minél közelebb áll a közülethez az életviszonyoknak az a köre, amelyről a tényállítás szól, annál szélesebb kört fog át a közérdeknek vagy a jogos magánérdeknek az a védelme, amelynek alapján a valóság kimondható; és minél közelebb van ez a magánülethez, annál jobban leszűkül a valóság bizonyításának lehetősége.

5.

A magyar jog szerint valamely különös részi törvényi tényállás megvalósítása akkor bűncselekmény, ha az veszélyes a társadalomra. Valamely magatartásnak az adott ügyben bűncselekménnyé nyilvánítása, ezzel kapcsolatban társadalomra veszélyességének mérlegelése, a független bíróságra tartozik.

A tény valótlanágának tudata, az állított tény valóságában való tévedés a Btk. 27.§ (1) bekezdése alapján büntetőjogilag valóban közömbös. A Btk. 27.§ (2) bekezdése szerint azonban a hatályos jog szerint sem büntethető, aki a cselekményt abban a téves feltevésben követi el, hogy az a társadalomra nem veszélyes, és erre alapos oka van. A bírói gyakorlat alapján nem kizárt, hogy pl. sajtó útján elkövetett rágalmazás esetén a cikkíró az utóbbi tévesnek bizonyult állítással összefüggésben az alapos okból történt tévedésre sikerrel hivatkozzék (BH 3049, BJD 1970-73.6437.).

Budapest, 1994. június 21.

Dr. Tersztyánszky Ödön
alkotmánybíró

A különvéleményben foglaltakhoz csatlakozom.

Dr. Zlinszky János
alkotmánybíró